

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

KATALOG POŽADAVKŮ K MATURITNÍ ZKOUŠCE

ZEMĚPIS

ZKOUŠKA ZADÁVANÁ MINISTERSTVEM ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

Zpracoval: ÚIV – CENTRUM PRO ZJIŠŤOVÁNÍ VÝSLEDKŮ VZDĚLÁVÁNÍ

Schválilo Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy dne 4. 10. 2005 pod č. j. 26 674/05-2/26
s účinností od školního roku 2007/2008

OBSAH

Úvod

Očekávané znalosti a dovednosti (cílové kompetence)

Maturitní požadavky (specifické cíle) ke zkoušce ze zeměpisu zadávané Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy

Obecná specifikace maturitní zkoušky ze zeměpisu zadávané Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy

Příklady testových úloh

ÚVOD

Účel a obsah katalogu

Zeměpis patří mezi zkouškami zadávanými Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy k těm, které může žák skládat v rámci profilové části maturitní zkoušky. Účelem Katalogu požadavků k maturitní zkoušce – zeměpis je poskytnout všem jeho uživatelům informace o požadavcích kladených na žáky vzdělávacích programů v oborech vzdělání vedoucích k dosažení středního vzdělání s maturitní zkouškou. Katalog rovněž obsahuje popis zkoušky a příklady úloh, které mohou být do zkoušky zařazeny.

Obecným cílem maturitní zkoušky ze zeměpisu je ověřit úroveň osvojení geografických znalostí a dovedností žáka potřebných nejen pro budoucí vysokoškolské či vyšší odborné studium, ale také pro orientaci ve světě a v problémech současného světa, pro kritické nakládání s informacemi, komunikaci a rozhodování se ve prospěch udržitelného života na Zemi.

Pedagogické dokumenty ke katalogu a k maturitní zkoušce

Požadavky zařazené do tohoto katalogu vycházejí z platných pedagogických dokumentů:

Učební dokumenty pro gymnázia (učební plány a osnovy). Schválilo MŠMT s platností od 1. 9. 1999. Praha, Fortuna, 1999.

Standard vzdělávání ve čtyřletém gymnáziu. Schválilo MŠMT s platností od 12. 2. 1996. Praha, Fortuna, 1999.

Jako podpůrný pramen byla při zpracování katalogu využita Mezinárodní charta geografického vzdělávání Mezinárodní geografické unie (1992). Učebnice zeměpisu pro střední školy sloužily jako orientační základ pro zachování návaznosti mezi platnou koncepcí obsahu geografického vzdělávání a pedagogickými přístupy k cílům, obsahu a metodice výuky. Zároveň byla velmi významnou měrou zohledněna skutečnost, že na některých středních školách již jsou ověřovány rámcové vzdělávací programy. Katalog definuje maturitní požadavky tak, aby si je mohli osvojit žáci bez ohledu na typ navštěvované školy a programového dokumentu, z něhož vychází studijní program dané školy. V požadavcích je brána v potaz i možnost využít výsledky zkoušky ze zeměpisu zadávané ministerstvem při přijímacím řízení na vysoké školy.

Předpokládá se, že k maturitní zkoušce ze zeměpisu se přihlásí žáci, kteří mají o zeměpis zásadní zájem a směřují svá budoucí vysokoškolská studia do oborů, kde se vyžadují zeměpisné znalosti a dovednosti.

OČEKÁVANÉ ZNALOSTI A DOVEDNOSTI (CÍLOVÉ KOMPETENCE)

Očekávané znalosti a dovednosti mají charakter obecně formulovaných požadavků na znalosti a dovednosti, které si má žák osvojit v průběhu studia. Maturitní požadavky pak jsou konkretizací očekávaných znalostí a dovedností na tematické okruhy zeměpisu.

Očekávané znalosti a dovednosti, které budou ověřovány ve zkoušce ze zeměpisu zadávané MŠMT a které jsou obsahem požadavků tohoto katalogu, jsou rozděleny do tří kategorií.

Znalost s porozuměním

Žák dovede:

- použít s porozuměním přiměřeně náročně a obecně užívané pojmy, termíny, symboly, zkratky, značky, statistické ukazatele a různé zdroje dat
- reprodukovat/popsat/rozlišit/určit/vyjmenovat základní skutečnosti, události, jevy, procesy, struktury, zákonitosti, konvence, kategorie, teorie, klasifikace a modely
- lokalizovat a pojmenovat jevy, procesy, objekty, regiony

- lokalizovat a pojmenovat hlavní uzly, linie, sítě, povrchy, mezní body
- popsat nerovnoměrné rozmístění a nerovnoměrný vývoj objektů geografické sféry
- vzájemně porovnat jevy, procesy, objekty, regiony, systémy
- určit/vyhledat u geografických jevů, procesů, regionů znaky podstatné/obecné a znaky specifické

Aplikace znalostí a řešení problémů

Žák dovede:

- popsat charakter i působení jevů a procesů v konkrétní oblasti
- vyhledat analogické charakteristiky, jevy, procesy, regiony
- vysvětlit geografické jevy a procesy pomocí známých zákonitostí či trendů
- třídít/klasifikovat/zařadit/kategorizovat geografické jevy, procesy, regiony, systémy podle určitých znaků
- zobecnit fakta, nalézat pravidelnosti
- aplikovat geografické znalosti na neznámé situace
- samostatně zhodnotit jevy, procesy, regiony a systémy podle zvolených kritérií a zasazovat je do širších přírodních, sociálních, kulturních, politických a ekonomických souvislostí
- objasnit/zdůvodnit příčiny a důsledky jevů a procesů
- identifikovat/specifikovat/posoudit problémy, které souvisejí s geografickou tematikou a zvázat jejich řešení
- vytvářet si mentální mapy a myšlenková schémata
- uplatnit základní metody a pracovní techniky
- vymezit region (na mapě) podle zvolených kritérií

Práce s informacemi

Žák dovede:

- vyhledat, vybrat, uspořádat a prezentovat informace z různých zdrojů (text, graf, tabulka)
- vyčíst a interpretovat informace z různých zdrojů
- klasifikovat a kategorizovat objekty a jevy dle rozlišovacích znaků
- zobecnit informace, interpretovat výsledky
- vybírat z nadbytku informací podstatné
- převést informace z jedné formy do druhé a naopak (text, graf, tabulka)
- pracovat s mapou
- vyhodnotit a vyvodit závěry z údajů v tabulkách a grafech
- zapsat, tabelárně a graficky zpracovat a synteticky vyhodnotit empirické údaje

MATURITNÍ POŽADAVKY (SPECIFICKÉ CÍLE) KE ZKOUŠCE ZE ZEMĚPISU ZADÁVANÉ MINISTERSTVEM ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

Maturitní požadavky představují konkrétní požadavky k maturitní zkoušce ze zeměpisu zadávané Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy. Jsou rozčleněny do pěti číslovaných tematických okruhů a tyto okruhy jsou dále členěny desetinným tříděním na nižší úrovně. Maturitní požadavky jsou formulovány pomocí aktivního slovesa, které navazuje na úvodní formulaci „Žák dovede“. Tato formulace pro lepší přehlednost není před každým požadavkem uváděna.

1. Přírodní prostředí

1.1 Země jako vesmírné těleso

- používat s porozuměním základní pojmy: vesmír, galaxie, kosmická tělesa, hvězda, planeta, planetka, kometa, Keplerovy zákony, světelný rok, gravitace, pohyby kosmických těles ve sluneční soustavě
- objasnit principy pohybu umělých kosmických těles, jejich pohyb, kosmické rychlosti
- popsat tvar, velikost a složení tělesa Země
- porovnat vlastnosti Země s ostatními tělesy sluneční soustavy
- popsat pohyby Země a jejich důsledky (roční období, den a noc)
- vysvětlit pojmy ekliptika, poloha zemské osy, tropický rok, kalendář
- vysvětlit pojmy pásmový čas, časová pásma, světový čas, místní čas, smluvený čas, letní čas, datová hranice
- popsat, jak dochází k zatmění Slunce a Měsíce

- zhodnotit gravitační vlivy mezi Zemí, Měsícem a Sluncem a jejich důsledky (slapové pohyby, dmutí moře)
- popsat vliv Měsíce a Slunce na Zemi
- vyjádřit princip fungování sluneční soustavy a význam Slunce pro život na Zemi
- aplikovat Keplerovy zákony na porovnání pohybů planet sluneční soustavy a objasnit důsledky z toho vyplývající pro planetu Zemi
- posoudit vliv střídání ročních dob v různých místech Země na přírodu a společnost
- posoudit vliv časových pásem na život na Zemi
- určit místní a pásmový čas a datum v konkrétní lokalitě
- vyjádřit principy fungování pohybů Země v praktických příkladech

1.2 Přírodní složky

- používat s porozuměním základní fyzickogeografické pojmy na planetární úrovni: litosféra, atmosféra, hydrosféra, kryosféra, pedosféra, biosféra, zejména pak litosféra: litosférické desky, endogenní a exogenní síly a procesy, zemská kůra, hlavní jednotky oceánského dna, geomorfologie, hypsografická křivka, tvary a typy zemského reliéfu (georeliéfu)
- atmosféra: složení atmosféry, její vrstvy, procesy v ní probíhající, počasí, podnebí, podnebné pásy, meteorologie, klimatologie, skleníkový efekt, destrukce ozonové vrstvy, kyselá atmosférická depozice, monzun, pasát, cyklona, anticyklona, synoptická mapa, klimadiagram, atmosférická fronta, vzduchové hmoty, předpověď počasí
- hydrosféra: složení, probíhající procesy, nejvýznamnější objekty a jejich funkce v krajině, rozložení zásob vody na Zemi, úmoří, povodí, říční síť
- kryosféra: podstata, lokalizace, ledovce – jejich vznik a funkce
- pedosféra: půda, půdní horizont, půdotvorní činitele a půdotvorné procesy, degradace půd, eroze půd, půdní druhy a půdní typy, rozlišení půdních typů podle úrodnosti
- biosféra: biogeografie, biodiverzita, vegetační pás, vegetační pásmo, vegetační stupeň, biomy
- šířková (horizontální) zonálnost a výšková (vertikální) stupňovitost jako základní geografické zákonitosti
- vztahy a souvislosti fyzickogeografické a socioekonomické sféry, krajinná sféra, krajina
- znečištění jednotlivých složek přírodního prostředí
- objasnit s použitím znalostí o deskové tektonice vývoj pevnin a oceánů, vznik vrásných a kerných pohoří, sopečnou činnost, zemětřesení; uvést příklady
- na snímcích výrazných typů georeliéfu zhodnotit vliv geomorfologických sil, které je utvářely
- popsat vznik antropogenních tvarů reliéfu, zhodnotit jejich funkci a posoudit míru narušení krajiny
- porovnat vertikální a horizontální členitost oceánů a pevnin
- znázornit planetární cirkulaci atmosféry, popsat vznik, charakter a působení hlavních pravidelných větrů v konkrétní oblasti
- popsat princip skleníkového efektu, objasnit jeho vliv na život na Zemi a příčiny a důsledky jeho zesilování
- interpretovat klimadiagram a lokalizovat jej
- vyčíst ze synoptické mapy aktuální stav počasí v dané oblasti
- porovnat oblasti s rozdílným podnebím v různých částech světa
- zdůvodnit zvláštnosti podnebí hlavních klimatických oblastí světa a posoudit jejich vliv na život společnosti
- zhodnotit vlastnosti mořské vody a mořských proudů v konkrétní oblasti
- objasnit příčiny a důsledky pohybu mořské vody
- zhodnotit kontinentální a oceánské vlivy podnebí v konkrétní oblasti
- specifikovat režim odtoku konkrétní řeky podle její polohy v podnebném pásmu a zařadit ji do určitého typu
- zdůvodnit rozšíření půdních typů podle zonálních a azonálních souvislostí v určité oblasti
- objasnit vliv horizontální pásmovitosti a vertikální stupňovitosti na rozmístění půd, rostlinstva a živočišstva na Zemi
- posoudit vliv člověka na rozšíření rostlinstva a živočišstva na Zemi, uvést příklady
- posoudit výhody a nevýhody života člověka v konkrétních přírodních podmínkách
- na příkladech zhodnotit příčiny a důsledky přírodních katastrof na přírodu a život lidí

1.3 Fyzickogeografické systémy: přírodní zóny a oblasti

- použít s porozuměním pojmy: přírodní zóna, přírodní oblast, geografické šířkové pásy a pásma, výškové pásy: vlhké tropy, střídavě vlhké tropy, suché tropy, subtropy, mírný pás, subpolární a polární pás; vegetační pásy, pásma a stupně: tropický deštný les, savany, tropické pouště, subtropická vegetace, stepi, lesostep, polopouště a pouště mírného pásu, listnaté a smíšené lesy, jehličnaté lesy, lesotundra, tundra, polární pustina; biom, systém ekologické stability, ekosystém
- popsat regionální rozdíly v rozložení fyzickogeografických prvků, jevů, procesů v závislosti na šířkové (horizontální) pásmovitosti a výškové (vertikální) stupňovitosti
- popsat fungování a vzájemnou provázanost složek přírodního prostředí v konkrétní přírodní zóně
- objasnit formování přírodních zón, respektive vegetačních pásů, pásem a vegetačních stupňů
- určit základní znaky přírodních podmínek v konkrétní oblasti
- zařadit obrázek krajiny do přírodní zóny/oblasti
- posoudit proměny přírodních podmínek v jednotlivých zónách a oblastech v souvislosti se střídáním ročních období
- posoudit s pomocí podkladů přírodní podmínky, určit extrémní a průměrné hodnoty použitých charakteristik
- zhodnotit přírodní zdroje a možnosti jejich využití v jednotlivých přírodních zónách a oblastech
- posoudit proměny přírodní oblasti vlivem činnosti člověka

2. Sociální prostředí

2.1 Obyvatelstvo

- použít s porozuměním základní pojmy: přirozená měna obyvatelstva, přírůstek populace – přirozený přírůstek, přirozený úbytek, porodnost – plodnost, plánované rodičovství, úmrtnost – kojenecká úmrtnost, migrace, struktura obyvatel, demografická revoluce, věková pyramida, střední délka života, gramotnost obyvatelstva, ekonomická aktivita, zaměstnanost, hustota zalidnění
- popsat a zhodnotit základní zákonitosti a trendy vývoje územního rozložení obyvatelstva
- určit faktory, které ovlivňují změny, struktury územního rozložení populace
- rozlišit fáze, vysvětlit příčiny a souvislosti demografické revoluce
- zdůvodnit příčiny a důsledky nerovnoměrného rozmístění obyvatelstva na Zemi
- aplikovat obecné územní zákonitosti kvantitativního i kvalitativního rozložení obyvatelstva v konkrétních regionech a odhadnout trendy vývoje
- zhodnotit a vysvětlit vliv přírůstku, stagnace a úbytku obyvatel na přírodní, sociální, politické a kulturní prostředí
- posoudit vliv historického vývoje společnosti na současný stav struktury a územního rozmístění obyvatelstva
- shrnout význam jednotlivých přírodních, sociálních, ekonomických, politických a kulturních faktorů na vývoj populace
- rozlišit a zařadit region do určitého typu struktury/vývoje populace
- zhodnotit příčiny, důsledky a směry migrací obyvatelstva mezi regiony
- posoudit dopad dojížděky do zaměstnání/škol na místa vyjížděky a centrum dojížděky
- posoudit vliv tradic a modernizace společnosti na vývoj populace v různých částech světa (v širších souvislostech s náboženstvím, postavením ženy ve společnosti)

2.2 Hospodářství

- používat s porozuměním základní pojmy: neolitická revoluce, průmyslová revoluce, informační revoluce, postindustriální společnost, sektorová a odvětvová struktura (primér, sekundér, terciér, kvartér, kvintér a jejich členění na odvětví), obnovitelné a neobnovitelné přírodní zdroje, lokalizační faktory, územní dělba práce, privatizace, transformace, restrukturalizace ekonomiky, tržní a centrálně plánovací ekonomika, hrubý domácí produkt, hrubý národní produkt, produktivita práce, distribuční síť, povrchy
- popsat zákonitosti a trendy územního rozložení jednotlivých sektorů/odvětví hospodářství
- vyjmenovat znaky extenzivního a intenzivního způsobu hospodaření
- určit funkce hlavních světových hospodářských organizací (OPEC, ASEAN aj.)
- určit lokalizační faktory ekonomických aktivit hospodářství
- zdůvodnit vzájemné vztahy mezi jednotlivými sektory hospodářství jako otevřeného dynamického systému

- objasnit působení přírodních, demografických, ekonomických, politických a kulturních faktorů při vyjádření hospodářského podílu jednotlivých sektorů a odvětví v konkrétním regionu
- posoudit únosnou míru vlivu hospodaření na přírodní, sociální, ekonomickou, politickou a kulturní sféru
- hodnotit příčiny a souvislosti územního rozložení jednotlivých sektorů hospodářství
- určit význam podílu jednotlivých sektorů/odvětví hospodářství na tvorbě HDP v konkrétní oblasti
- zhodnotit výhody a rizika sektorové/odvětvové specializace pro území
- řešit možnosti rozvoje určitého sektoru/odvětví hospodářství na základě známých charakteristik přírodních a sociálních složek území

2.3 Kulturní a politické prostředí

- použít s porozuměním základní pojmy: rasa, národ, etnikum; jazyk; jazykové skupiny, písmo; náboženství, fundamentalismus; kolonialismus, dekolonializace, apartheid; integrace; stát, státní zřízení, monarchie, republika, diktatura, demokracie, separatismus,
- lokalizovat hlavní ohniska napětí ve světě a identifikovat hlavní příčiny jejich vzniku
- rozlišit různé formy státu a uvést konkrétní příklady
- rozlišit funkce orgánů a nástroje řízení státu, územních celků, lokalit
- popsat jazykové, náboženské, kulturní rozdělení současného světa
- určit funkce hlavních světových politických organizací (OSN, NATO, Rada Evropy)
- zdůvodnit příčiny a důsledky napětí a nestability různých regionů
- hodnotit územní rozsah a následky konfliktů
- rozlišit oblasti na základě rozdílných přírodních, sociálních, politických a kulturních znaků
- určit hlavní problémy soužití etnických a náboženských skupin v konkrétní oblasti
- posoudit materiální úroveň kvality života v konkrétních regionech
- uplatnit způsoby dělení světa podle hospodářských, sociálních, kulturních a politických kritérií
- objasnit, jak lidé vyjadřují svůj vztah k určitému místu, které stereotypy jsou vztahovány a přiřazovány ke konkrétním lokalitám v prostředí

2.4 Sídla a osídlení

- použít s porozuměním základní pojmy: geografická poloha, urbanizace, suburbanizace, brownfield, revitalizace, gentrifikace, aglomerace, konurbace, megalopolis, tradiční sídla, venkovská sídla, obec, město, aglomerační výhody.
- rozlišit sídelní systémy podle stupně urbanizace
- lokalizovat významná centra jednotlivých makroregionů (politická, hospodářská, kulturní aj.)
- porovnat vztahy mezi centry a jejich zázemími a mezi centry různých řádů
- rozlišit strukturu funkční zóny sídla a popsat její vývoj
- zdůvodnit příčiny vzniku a rozvoje sídel/osídlení v konkrétním regionu
- určit limity rozvoje osídlení v konkrétním regionu
- zařadit sídla do typů podle základních znaků
- posoudit geografickou polohu, funkce, strukturu a význam sídla v systému osídlení a jeho změny v čase
- posoudit vliv globalizace/tradic na vývoj sídla/sídelního systému
- shrnout význam dopravy, resp. dalších odvětví/sektorů národního hospodářství pro rozvoj sídla

2.5 Sociálněgeografické systémy: jádra a periferie

- použít s porozuměním základní pojmy: jádro/centrum, zázemí, periferie, rozvojová osa, vyspělé země, zaostalé země; globalizace, nodální systémy
- lokalizovat hlavní jádrové oblasti světa/kontinentů
- uvést základní znaky jádrových a periferních oblastí různé regionální úrovně
- rozlišit typické a specifické znaky konkrétních jádrových/periferních oblastí
- porovnat příčiny perifernosti v konkrétních oblastech
- rozlišit význam jádrových oblastí v různých regionech
- hodnotit pozitivní a negativní znaky jádrových/periferních oblastí
- posoudit na konkrétních příkladech dopady globalizace na vývoj regionů a regionálních systémů

3. Životní prostředí

3.1 Krajina

- používat s porozuměním a v souvislostech pojmy: krajinná sféra, přírodní (fyzickogeografická) sféra, společenská a hospodářská (kulturní, socioekonomická) sféra, krajina, příroda, přírodní prostředí, společenské prostředí, životní prostředí, environmentalistika, ekologie, ekosystém, krajinná (geografická) ekologie, složky, prvky a struktura krajiny, vzhled krajiny, funkce krajiny, krajinnotvorní činitelé a procesy, revoluční a evoluční vývoj a změny krajin
- popsat a lokalizovat s pomocí map hlavní regionální přírodní a kulturní prvky a celky krajin, rozlišovat hranice krajin
- pojmenovat podstatné lokalizační faktory (kritéria, indikátory) podmiňující vznik sídelních a hospodářských center v krajinách
- popsat základní vztahy mezi složkami krajiny
- posoudit obecně i s pomocí konkrétních regionálních příkladů působení vnitřních a vnějších přírodních a také lidských (antropogenních) činitelů v krajinách
- zhodnotit z procesního, vývojového (genetického) a časového hlediska revoluční a evoluční proměny krajin v konkrétním území (regionu), současné přírodní limity pro rozvoj společnosti

3.2 Interakce příroda – společnost

- používat s porozuměním a v souvislostech pojmy: typ krajiny (přírodní, kulturní, přeměněná, devastovaná, degradovaná); rekultivace krajiny, revitalizace krajiny, (trvale) udržitelný rozvoj/život, globální civilizační, environmentální a ekologické problémy lidské společnosti, ochrana přírody a životního prostředí, chráněná území přírody, nástroje ochrany přírody a životního prostředí
- rozlišovat a lokalizovat typy přírodních krajin podle vzhledu, struktury a dalších geografických kritérií
- rozlišovat typy kulturních krajin z hlediska způsobu jejich využívání, funkce a stupně přeměny lidskou společností
- pojmenovat a objasnit hlavní zásady koncepce trvale udržitelného rozvoje/života
- popsat nástroje ochrany přírodního/životního prostředí
- uvést a lokalizovat na mapách konkrétní příklady velkoplošných chráněných území přírody v České republice, Evropě a v mimoevropských regionech, určit jejich funkci
- objasnit funkci a roli maloplošných chráněných území přírody, uvést a lokalizovat jejich příklady v místním regionu
- zhodnotit hlavní rizika působení přírodních faktorů a společenských aktivit na krajiny a na životní prostředí, na sociální a hospodářský rozvoj a na kvalitu života lidské společnosti
- určit typ konkrétní krajiny na základě známých kritérií, zhodnotit na základě získaných informací krajinný potenciál dané oblasti (regionu)
- posoudit na konkrétních příkladech stupeň přeměny krajin a vliv těchto změn na životní prostředí
- identifikovat a specifikovat v různých regionálních úrovních konkrétní příklady poškozování krajin a životního prostředí hospodářskou činností v minulosti a v přítomnosti, přiměřeně hodnotit příčiny a následky těchto narušení a poškození
- rozlišit a zdůvodnit nerovnoměrné rozmístění a využívání přírodních zdrojů a energií ve světě
- zhodnotit přírodní zdroje z hlediska jejich vyčerpatelnosti a obnovitelnosti
- identifikovat souvislosti v působení a vlivu kvality přírodního a společenského prostředí na kulturní tradice, hodnotové orientace, morální, náboženské, sociální a politické normy, na spotřební zvyky, zdravotní stav a životní styl lidské společnosti v jednotlivých regionech světa
- rozpoznat společné a rozdílné problémy v životním prostředí venkova a měst
- posoudit příčiny a hodnotit následky globálního narušení životního prostředí
- osvětlit princip a faktory (trvalé) udržitelnosti rozvoje/života, pojmenovat hlavní zásady ochrany přírody a životního prostředí pro každého člověka
- posoudit výchovné, hospodářské, právní a technologické prostředky a nástroje ochrany přírody a životního prostředí

4. Regiony

4.1 Regionální rozvoj

4.1.1 Místo a mikroregion

- použít s porozuměním pojmy: mikroregion, geografická poloha, potenciál území využívaný a doposud nevyužívaný

- analyzovat hodnotu území regionu
- určit charakter hospodářství (osídlení) mikroregionu a jeho odvětvovou strukturu
- popsat etapy socioekonomického vývoje mikroregionu (obyvatelstvo/hospodářství/funkce měst), vymezit mikroregion podle zvolených kritérií
- vyjádřit socioekonomické vazby na fyzickogeografické prostředí
- rozlišit fyzickogeografické a socioekonomické regiony, nodální regiony a řádovostní diferenciaci regionů
- posoudit vývoj počtu obyvatel v konkrétním regionu (např. interpretovat věkovou pyramidu)
- identifikovat v územním plánu funkční zóny
- identifikovat aktuální problémy mikroregionu a určit jejich dopad na území
- specifikovat možnosti, limity a bariéry rozvoje mikroregionu
- využít informace z územněplánovací dokumentace k charakterizování mikroregionu

4.1.2 Postavení regionu v regionálním systému

- použít s porozuměním pojmy: region, makroregion, NUTS 1, 2, 3, regionální rozvoj, trvale udržitelný rozvoj, územní plán, strategický plán rozvoje, regionální systém, centrum, periferie, SWOT analýza, konkurenční výhody, regionální marketing
- popsat základní vazby regionu k vyšším územním celkům (geomorfologický celek, povodí, typ krajiny, kraj NUTS 2)
- určit specifika geografické polohy regionu
- posoudit postavení regionů na základě porovnání statistických ukazatelů různých regionů
- specifikovat význam regionu v regionálním systému kontinentů a celého světa
- posoudit dopady globalizace na vývoj regionů a regionálních systémů

4.2 Česká republika

4.2.1 Přírodní podmínky

- použít s porozuměním: základní místopisné názvy
- popsat a lokalizovat hlavní přírodní prvky a celky
- popsat hlavní geomorfologické celky z hlediska geologického složení a morfologie terénu
- popsat rozložení základních klimatických jevů teplot a srážek
- určit faktory ovlivňující klima
- charakterizovat hydrologické poměry území
- popsat hlavní půdní typy a lokalizovat jejich plošné rozložení
- lokalizovat hlavní přírodní zdroje
- lokalizovat velkoplošná chráněná území přírody a určit jejich charakter
- popsat územní rozdíly přírodních podmínek a výškovou stupňovitost vegetace
- aplikovat znalost vertikální členitosti přírodních podmínek na využití krajiny
- identifikovat vzájemné působení složek přírodní sféry v konkrétním území
- posoudit specifika území z hlediska přírodních podmínek a zdrojů
- zhodnotit vliv přírodních podmínek na rozvoj společnosti
- zhodnotit vývoj a aktuální stav životního prostředí

4.2.2 Socioekonomické podmínky

- použít s porozuměním: administrativně-správní systém členění České republiky
- lokalizovat a popsat hlavní rozvojová jádra a periferní oblasti
- lokalizovat hlavní dopravní uzly a sítě
- vymezit a uvést znaky zemědělských výrobních oblastí, industriálních, obslužných a obytných zón, dopravních sítí, národopisných oblastí, oblastí cestovního ruchu
- popsat a zdůvodnit rozmístění a vývoj obyvatelstva
- popsat lokalizační faktory působící na vznik a současný stav hlavních průmyslových center České republiky
- určit hlavní funkce konkrétního regionu
- formulovat silné a slabé stránky dalšího rozvoje regionu
- porovnat různé regiony Česka z hlediska regionální typologie
- identifikovat na základě vybraných ukazatelů problémové regiony
- zhodnotit postavení a charakter hlavních rozvojových jader a periferních oblastí na úrovni státu, kraje, NUTS 2

4.2.3 Postavení Česka v Evropě a ve světě

- uvést hlavní partnery Česka v hospodářských a politických integracích, v zahraničním obchodě; uvést hlavní vývozní a dovozní komodity
- popsat hlavní politické, hospodářské a společenské důsledky našeho členství v EU
- popsat změny v hospodářských a politických vztazích Česka na mezinárodní úrovni
- lokalizovat důležité hraniční přechody a hlavní směry proudu zboží a osob
- porovnat postavení Česka s jinými státy
- analyzovat postavení Česka na základě porovnání základních statistických ukazatelů
- specifikovat dopad politických a ekonomických změn na územní organizaci společnosti po vstupu do EU
- zhodnotit historické a aktuální aspekty geografické polohy Česka v rámci Evropy (geopolitická, dopravní poloha)

4.2.4 Modelová oblast v ČR

- vymezit podle daných hledisek modelovou oblast
- určit specifické přírodní i sociálněekonomické znaky modelového území
- popsat vývoj a funkci modelové oblasti
- pojmenovat a lokalizovat základní místopisné pojmy modelové oblasti
- popsat vnitřní a vnější vztahy modelové oblasti
- popsat dopad konkrétních předností a problémů modelové oblasti na přírodu/společnost
- zobecnit poznatky o modelovém území a aplikovat je na jiná území
- na příkladech ukázat charakteristické přednosti a problémy modelové oblasti
- zhodnotit příčiny a důsledky specifických problémů oblasti
- zhodnotit výhody a nevýhody existence jevu/procesu pro společnost/krajinu
- porovnat modelovou oblast s jinými oblastmi
- reagovat na aktuální události v České republice i v jejích zahraničních vztazích se schopností popsat důsledky těchto událostí na modelové oblasti, případně na modelovém problému

4.3 Makroregiony světa

4.3.1 Evropa

4.3.2 Rusko

4.3.3 Jihozápadní Asie

4.3.4 Střední Asie a Zakavkazsko

4.3.5 Jižní Asie

4.3.6 Jihovýchodní Asie

4.3.7 Východní Asie

4.3.8 Severní Afrika

4.3.9 Subsaharská Afrika

4.3.10 Severní Amerika

4.3.11 Latinská Amerika

4.3.12 Austrálie, Oceánie, polární oblasti a světový oceán

Níže uvedená struktura požadovaných vědomostí a dovedností se týká **všech** výše uvedených makroregionů světa. Z důvodů zjednodušení není tedy uvedená struktura opakována pro každý makroregion světa zvlášť. Číselné označení jednotlivých makroregionů světa je vyjádřeno v kódovém označení specifických cílů souhrnně v závorce (1–12).

4.3.(1-12).1 Přírodní podmínky

- určit a pojmenovat územní strukturu základních složek a prvků přírodní sféry
- popsat složky a prvky přírodní sféry, principy jejich utváření
- rozlišit přírodní zóny a přírodní oblasti
- aplikovat znalosti přírodních podmínek při charakterizování velkých přírodních celků

- na příkladech prokázat znalost příčin a důsledků přírodních procesů
- na konkrétních příkladech uplatnit znalosti obecných zákonitostí přírodní sféry
- posoudit přírodní bohatství makroregionu
- zhodnotit vzájemné působení složek a prvků přírodní sféry
- zhodnotit působení přírodní sféry na rozvoj společnosti

4.3.(1-12).2 Socioekonomické podmínky

- popsat strukturu sociálně geografické sféry a její regionální členění
- identifikovat a popsat jádra, periferie
- popsat polohu a rozložení hlavních jader
- popsat a zdůvodnit lokalizaci hlavních dopravních os a uzlů
- na konkrétních příkladech aplikovat znalosti obecných zákonitostí sociální sféry
- na příkladech ukázat charakteristické problémy makroregionu
- zařadit konkrétní oblast/státní útvar do sociálně-ekonomických typů
- vysvětlit příčiny a vývoj současného územního rozložení sociálně-ekonomického potenciálu
- na konkrétním příkladě posoudit stupeň rozvoje sociálně-geografické sféry
- na konkrétním příkladě vymežit regionální rozdíly v sektorové/odvětvové struktuře hospodářství
- v konkrétní oblasti charakterizovat způsob života obyvatel
- podle zvolených kritérií rozdělit makroregion do celků nižšího řádu
- objasnit příčiny a důsledky základních problémů makroregionu

4.3.(1-12).3 Postavení makroregionu ve světě

- určit podstatné vztahy makroregionu v globálním systému přírodní a sociální sféry
- určit jevy a procesy makroregionu, které mají globální dopad/význam
- porovnat makroregiony světa navzájem z různých hledisek
- zhodnotit z různých hledisek (geografická poloha, přírodní poměry, hospodářství, obyvatelstvo, kultura, společné znaky) význam makroregionu ve světě

4.3.(1-12).4 Modelová oblast

- vymežit podle daných hledisek modelovou oblast
- určit specifické přírodní i sociálně-ekonomické znaky modelového území
- pojmenovat a lokalizovat základní místopisné pojmy modelové oblasti
- popsat vnitřní a vnější vztahy modelové oblasti
- na základě SWOT analýzy určit silné a slabé stránky regionu
- popsat vývoj a funkci modelové oblasti
- pojmenovat a lokalizovat základní místopisné pojmy modelové oblasti
- popsat dopad problému na přírodu/společnost
- zobecnit poznatky o modelovém území a aplikovat je na jiná území
- na příkladech specifikovat charakteristické přednosti a problémy modelové oblasti
- zhodnotit příčiny a důsledky specifických předností a problémů oblasti
- zhodnotit výhody a nevýhody existence jevu/procesu pro společnost/krajinu
- porovnat modelovou oblast s jinými oblastmi
- reagovat na aktuální události v jednotlivých makroregionech i v jejich vnitřních a vnějších vztazích se schopností popsat důsledky těchto událostí na modelové oblasti, případně na modelovém problému

5. Kartografie, geografické informace a zdroje dat

5.1 Kartografie

- použít s porozuměním základní pojmy: glóbus a mapa, obsah a měřítko mapy, legenda mapy, zeměpisná síť, typy kartografického zobrazení, ortodroma, loxodroma, azimut, plán, druhy map podle různých hledisek třídění, kartogram, kartodiagram, zkreslení, mapování, izolinie, mapové atlasy
- reprodukovat historický vývoj mapování a map našeho území
- popsat kartografické vyjadřovací metody a vysvětlit rozdíl mezi kartografickým zobrazením a kartografickou projekcí (promítáním), vysvětlit pojem referenční plochy
- vyjádřit principy kartografické projekce (promítání) azimutální, kuželové a válcové v poloze normální, transversální (příčné, rovníkové) a obecné
- popsat postup prací při vzniku mapy

- vysvětlit společenský význam mapy (vzdělávací, informační, plánovací, prognostický apod.)
- vyčíst a interpretovat informace z různých druhů plánů a map (plán měst, územní plán, katastrální mapa, turistická mapa, tematická mapa, obecně zeměpisná mapa, obrázková mapa, fotomapa, ortofotomapa, reliéfní mapa, pohledová mapa, vlastní mentální mapa)
- získávat data z různých médií a využívat je k sestavování vlastních map, grafů a diagramů
- vytvářet mapy a grafy zobrazující geografické aspekty světových událostí
- použít několik druhů map k vysvětlení konkrétního důsledku v interakci člověk – příroda
- vyvodit geografické poznatky na základě porovnání různých map téhož území, ale různého tematického obsahu
- načrtnout vlastní plánec, schematickou mapu situace v krajině
- vypočítat délku poledníkového či rovnoběžkového oblouku a porovnat ji s výsledkem měření na mapě malého měřítka
- posoudit zkusobu na konkrétní mapě
- aplikovat měřítka mapy na výpočet skutečných vzdáleností a ploch na mapách velkých měřítek
- použít bodové, liniové a areálové (plošné) metody zobrazení (kartografické znaky)
- použít mentální mapy k uspořádání informací o lidech, místech a prostředí v prostorových souvislostech
- načrtnout mapu poukazující na rozmístění odlišných politických oblastí vybraného regionu, zahrnout možné změny v důsledku migrace
- připravit a načrtnout mentální mapu ilustrující prostorovou dynamiku současných i historických jevů
- analyzovat rozmístění a šíření nejznámějších globálních nemocí, nakreslit hlavní prostorové interakce současného světa v dopravě a službách
- rozpoznat, které jevy a hodnoty ovlivňují a ovlivňovaly lidská rozhodnutí, která se týkají prostorových vazeb
- načrtnout možná rozhodnutí, která mohou vést k migraci do jiných lokalit (noviny, televize, dopisy od blízkých)
- diskutovat o odlišnostech mentálních map různých osob na základě odlišnosti jejich životních zkušeností
- analyzovat faktory, které ovlivňují lidské preference při rozhodování, kde chtějí žít

5.2 Geografické informační systémy

- použít s porozuměním základní pojmy: geografický informační systém (GIS), dálkový průzkum Země (DPZ), digitalizace
- popsat funkce, tvorbu a využití geografických informačních systémů
- popsat principy realizace a využití pozemního a leteckého snímkování (fotogrammetrie, stereofotogrammetrie) a dálkového (družicového) průzkumu Země
- vyčíst informace z leteckých a družicových snímků
- přečíst a interpretovat informace o území pomocí GIS
- popsat software potřebný pro GIS

5.3 Ostatní informační a dokumentační zdroje

- použít s porozuměním základní pojmy: internet, zdroje dat, grafické vyjádření v mapě i mimo ni, mapování, terénní průzkum, statistika, statistické techniky, sčítání obyvatelstva (census)
- zhodnotit význam a používání navigačních systémů GPS
- vyhledávat informace z různých zdrojů dat: statistické prameny (lokální, regionální, státní, světové), různé druhy textů (populární, populárně vědecké, novinové zprávy, úřední vyhlášky), encyklopedie, slovníky, tabulky, grafy (kartogram, kartodiagram, klimadiagram, blokdiagram, profil území, kruhový diagram, bodový graf, liniový [spojnicový] graf, trojrozměrný graf, věková pyramida), fotografie, obrázky, schémata
- posoudit vypovídací hodnotu zdrojů dat a statistických ukazatelů
- zjištěné informace z různých zdrojů dat třídít, zobecňovat a výsledky interpretovat
- aplikovat základní statistické techniky, umět z geografických dat vypočítat základní statistické ukazatele, zejména charakteristiky polohy (modus, medián, aritmetický průměr apod.) a charakteristiky variability (rozptyl, směrodatná odchylka apod.)
- orientovat se prakticky v prostředí s pomocí navigačních systémů GPS

OBECNÁ SPECIFIKACE MATURITNÍ ZKOUŠKY ZE ZEMĚPISU ZADÁVANÉ MINISTERSTVEM ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

Zkouška ze zeměpisu se bude konat formou didaktického testu tvořeného uzavřenými úlohami různého typu a otevřenými úlohami se stručnou odpovědí. Uzavřené úlohy jsou takové úlohy, kde žák volí odpověď z nabízených možností. Otevřené úlohy jsou pak takové úlohy, kde žák tvoří vlastní odpověď. V maturitním testu budou převažovat úlohy uzavřené (přibližně 80 % testu). Doba trvání testu je stanovena na 90 minut.

V následující tabulce je uvedeno procentuální zastoupení jednotlivých tematických okruhů v maturitním testu:

Tematické okruhy	%
1. Přírodní prostředí	15–20
2. Sociální prostředí	20–25
3. Životní prostředí	15–20
4. Regiony	20–25
5. Kartografie, geografické informace a zdroje dat	15–20

V průběhu profilové části maturitní zkoušky ze zeměpisu nebudou mít žáci možnost využívat žádných pomůcek vyjma souboru obrazových a mapových příloh zpracovaných autory testu a kapesních kalkulačků, používaných při řešení úloh s výpočtem. Soubor příloh bude součástí testového sešitu.

PŘÍKLADY TESTOVÝCH ÚLOH

Následující soubor obsahuje vybrané ukázky úloh z různých tematických okruhů v návaznosti na maturitní požadavky uvedené v tomto katalogu.

Tento ukázkový soubor nelze v žádném případě považovat za sestavený didaktický test pro maturitní zkoušku ze zeměpisu.

K jednotlivým ukázkám testových úloh je vždy přiřazeno slovní a číselné označení. Slovní označení charakterizuje jednak typ úlohy, jednak očekávané znalosti a dovednosti, k nimž se úloha vztahuje. Číselné označení odpovídá vždy číselnému označení v seznamu maturitních požadavků, aby bylo zřejmé, ke kterým maturitním požadavkům se úloha vztahuje.

Některé úlohy se mohou současně vztahovat k více než jednomu maturitnímu požadavku. Například zde uvedená Úloha 5 odpovídá jednak požadavku 1.2 Přírodní složky (z okruhu obecné fyzické geografie), jednak 4.3.12.1 Přírodní podmínky Austrálie atd. (z okruhu regionální geografie makroregionů světa).

Úloha 1 (zařazení: 1.1, správné řešení C)

Jak vysoko nad obzorem je Slunce v pravé poledne při zimním slunovratu v Praze (50° severní šířky)? (Nápověda: Zkuste si představit, jak vysoko je v té chvíli Slunce na rovníku, na obratnících a na geografických pólech.)

- A) 63,5°
- B) 50
- C) 16,5°
- D) není vidět (je pod obzorem)

Úloha 2 (zařazení: 1.1, 5.1, správné řešení B)

Lod' vyplouvá ze souostroví Galapágy (91° západní délky, 0° zeměpisné šířky) po rovníku směrem na západ. Za jakou dobu dopluje na tichomořský ostrov Nauru (167° východní délky, 0° zeměpisné šířky), pluje-li stálou rychlostí 50 km/h? Předpokládejme, že délka rovníku je přesně 40 000 km.

- A) asi 113 hodin
- B) asi 227 hodin
- C) asi 573 hodin
- D) asi 907 hodin

Úloha 3 (zařazení: 1.1, 4.3.1, 5.1, správné řešení B)

Jak dlouho letí pravidelná linka z Bratislavy do Manchesteru, jestliže v Bratislavě letištní hodiny při odletu ukazují 12 h 10 min a letadlo přistane ve 13 h 25 min manchesterského času?

- A) 1h 15min
- B) 2h 15min
- C) 3h 15min
- D) 4h 15min

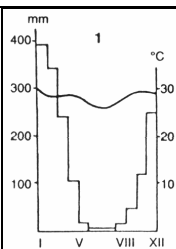
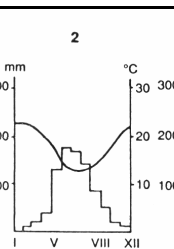
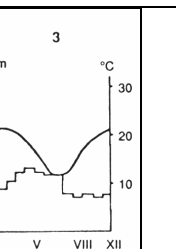
Úloha 4 (zařazení: 4.3.1, správné řešení A)

Sestavy obsahují název států a měst, která v něm dnes leží. Označte chybnou variantu.

- A) Gruzie – Tbilisi, Sevastopol
- B) Bulharsko – Plovdiv, Burgas
- C) Slovensko – Čadca, Bardejov
- D) Španělsko – Bilbao, Zaragoza

Úloha 5 (zařazení: 1.2, 4.3.12.1, správné řešení: 1B, 2C, 3A)

Klimadiagramy 1 – 3 ukazují roční průběh teplot vzduchu a vodních srážek ve třech přístavních městech australského kontinentu. Ke každému klimadiagramu přiřaďte město (A – C), které charakterizuje.

Klimadiagram		Město
		A) Sydney
		B) Darwin
		C) Perth

Úloha 6 (zařazení: 2.2, 4.3.12.1, 4.3.12.2, správné řešení: C)

Doplněte správně následující tvrzení: Mezi všemi kontinenty má v současné době Austrálie a Oceánie(1)..... podíl orné půdy na celkové rozloze kontinentu a současně(2)..... podíl luk a pastvin na celkové rozloze světadílu.

- A) nejvyšší (1) – nejvyšší (2)
- B) nejvyšší (1) – nejnižší (2)
- C) nejnižší (1) – nejvyšší (2)
- D) nejnižší (1) – nejnižší (2)

Úloha 7 (zařazení: 5.1, správné řešení: ortodroma)

Povrch Země (nahrazený koulí) je protnut libovolnou rovinou, procházející středem Země. Průnik této roviny s povrchem Země je tzv. hlavní (největší možná) kružnice. Takovou kružnicí je například rovník a každá dvojice protilehlých poledníků. Jak se však taková kružnice nazývá obecně?

Úloha 8 (zařazení: 1.2, správné řešení: obecná fyzická geografie)

Jak se nazývá ta část geografie, která studuje přírodu na Zemi jako celek, aniž by se omezovala pouze na některý region?

Úloha 9 (zařazení: 2.3, správné řešení: *konstituční monarchie*)

Jak se nazývá z hlediska formy státu stát s lidem voleným parlamentem, kde hlavou státu je král nebo královna, plníci však zejména roli reprezentativní, ale z hlediska skutečného vládnutí v podstatě jen formální?

Úloha 10 (zařazení: 4.2.2, správné řešení : *kraj Vysočina*)

Podle uvedených charakteristik určete, o který kraj České republiky se jedná.

Kraj, složený z pěti okresů, má rozlohu 6 925 km² a 517 tisíc obyvatel (k 31.12.2003). Centrem kraje je nejmenší krajské město naší republiky (asi 50 tisíc obyvatel). Žádný z okresů tohoto kraje není pohraničním (nemá společnou hranici se sousedním státem). V rámci NUTS 3 náleží kraj pod územní jednotku Jihovýchod.

Jedná se o kraj.....

Úloha 11 (zařazení: 4.3.(1.-12).1, správné řešení: 1D, 2C, 3B, 4E)

Pod čísly 1-4 jsou uvedeny čtyři ostrovy z různých částí světa. Přiřaďte je ke správným souostrovím, ke kterým náleží.

1 Sumatra	A) Filipíny
2 Tenerife	B) Baleáry
3 Ibiza	C) Kanárské ostrovy
4 Jamajka	D) Velké Sundry
	E) Velké Antily

Úloha 12 (zařazení: 4.2.2, správné řešení: 1C, 2E, 3A, 4B)

Ke každé skupině českých měst přiřaďte průmyslové odvětví typické pro daná města.

1 Břeclav, Napajedla, Zubří	A) sklářský průmysl
2 Broumov, Ústí nad Orlicí, Písek	B) dřevozpracující průmysl
3 Litomyšl, Kyjov, Teplice	C) chemický průmysl
4 Rousínov, Bystřice pod Hostýnem, Koryčany	D) hutnický průmysl
	E) textilní průmysl

Poznámka:

Úloha 5 byla upravena a použita s laskavým svolením Nakladatelství České geografické společnosti podle: Herink, J. - Mališ, I. - Zahradník, K.: Otázky a úkoly ze zeměpisu – Příručka pro studenty a učitele středních škol. 2. vyd. Praha, Nakladatelství České geografické společnosti 1998.

Úlohy 7, 8, 9, 10, 11 a 12 jsou nové a původní.

Ostatní úlohy byly buď pouze inspirovány, nebo upraveny a použity s laskavým svolením nakladatelství PERES podle:

Řezníčková, D. - Forstová, J.: Soubor modelových otázek k přijímací zkoušce ze zeměpisu. Praha, PERES 2000.